

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Джафарової Олени В'ячеславівни на дисертацію
Філоненка Олексія Михайловича з теми: «Адміністративно-правовий
механізм обмеження права власності в Україні», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 –
адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність обраної теми. Право приватної власності є важливим елементом правового статусу особи в умовах ринкової економіки, адже дане право утворює собою економічну основу для свободи і прав людини. Право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю закріплено на найвищому рівні – в Конституції України (ст. 41), яка гарантує непорушність права приватної власності, а також захищає від протиправного позбавлення такого права.

Тривалий час в науковій доктрині право власності розглядалось переважно як суто цивілістична категорія, а непорушність такого права – як одна із фундаментальних приватноправових засад розвитку сучасної демократичної правової держави. Однак, у зв'язку із активізацією процесів реформування українського законодавства, в тому числі в напрямі гармонізації публічно-правових та приватноправових засад правового регулювання суспільних відносин, такі погляди зазнали докорінного переосмислення. Право власності почало відігравати все більш помітну роль не лише в приватному, а й в публічному житті суспільства, забезпечуючи життєздатність економіки держави, існування і прогресивний розвиток суспільства загалом. Зміни у правовому регулюванні відносин власності за таких умов є неминучим наслідком впливу на нього комплексу правових механізмів суміжних галузей права, що обумовлює необхідність у переосмисленні як поняття права власності у цілому, так і розуміння таких правових феноменів, як межі та обмеження, які впливають на нього.

Однак, як можна помітити з аналізу сучасних наукових публікацій, багато науковців при дослідженні даної проблематики, наголошуючи на провідній ролі цивілістичної науки в окресленні змісту права власності, продовжують ігнорувати норми інших галузей права (передусім адміністративного та адміністративно-процесуального) не лише в регулюванні аналізованого права, але й у визначенні його меж та встановленні винятків із загального правила про його непорушність. Очевидно, що такий підхід не лише гальмує процес прогресивного розвитку наукових уявлень про сутність права власності, але також негативно позначається на законотворчій роботі, спрямованій на гармонізацію публічно-правових і приватноправових засад регулювання відносин власності у сучасних умовах.

Таким чином, переосмислення змісту права власності, тенденція до постійного розширення переліку адміністративно-правових обмежень такого права, а також наявність недоліків, прогалин та суперечностей в нормативно-правових актах, якими визначено підстави та порядок застосування таких обмежень, свідчать про те, що обрана Філоненко О.М. тема дисертаційного дослідження безсумнівно є актуальною, перспективною та цікавою для обговорення. А відсутність комплексних монографічних досліджень сутності та змісту адміністративно-правового механізму обмеження права власності роблять цю тему також важливою для подальшого розвитку наукової доктрини щодо ролі адміністративного права в регулюванні відносин власності.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. При вивченні дисертаційної роботи, автореферату та наукових публікацій Філоненко О.М. з'ясовано, що дослідження є структурованим, логічним, послідовним і відповідає заявленій меті та поставленим завданням, що були визначені ним у вступі.

Автором, здійснено аналіз достатньої кількості доробок вітчизняних і зарубіжних вчених та науковців, а також положень як національного, так і міжнародного законодавства з цілого спектру питань, які стосуються правового регулювання права власності загалом, та функціонування адміністративно-

правового механізму його обмеження зокрема, що свідчить про теоретичну та практичну значущість обраної тематики дисертаційного дослідження.

Також слід відмітити, що всі розділи дисертації побудовані за принципом пропорційності, взаємовиключення та не пересічності, характеризуються єдністю змісту, в результаті чого автору вдалося виконати поставлені завдання та надати обґрунтовані висновки, пропозиції та рекомендації з підвищення ефективності адміністративно-правового механізму обмеження права власності.

Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковано в 9 наукових публікаціях, серед яких чотири статті опубліковано у наукових виданнях України, що визнані як фахові з юридичних наук, одна стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні, чотири тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Здійснення аналізу дисертаційного дослідження та наукових публікацій дає підстави стверджувати про факт обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження в галузі публічного управління та адміністрування, їх цінності для теоретичного і практичного застосування в межах виконаних дисертантом завдань, а також про те, що дослідження Філоненко О.М. здійснено на високому науковому рівні, а наукові публікації висвітлюють положення всіх розділів дисертаційної роботи.

Наукова новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень полягає в тому, що дисертація Філоненко О.М. є першою спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання та з урахуванням досягнень науки адміністративного права, положень міжнародних і національних нормативно-правових актів у сфері захисту права власності, дослідити сутність і зміст адміністративно-правового механізму обмеження права власності, а також науково обґрунтувати перспективні напрями підвищення ефективності його функціонування та адміністративно-правового регулювання, що базуються на новітніх наукових поглядах і враховують сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні. Унаслідок проведеного дослідження обґрунтовано низку

концептуальних теоретичних і практичних положень, наукових висновків, узагальнень та пропозицій, що відповідають змістовним ознакам наукової новизни.

Зокрема, вперше адміністративно-правовий механізм обмеження права власності розглядається як самостійна правова категорія адміністративного права, яка займає особливе місце в загальному механізмі правового регулювання відносин власності; визначено ознаки, мету, завдання такого механізму, розкрито його зміст та сформульовано наукову дефініцію. Також, обґрунтовано необхідність удосконалення процедури експертного аналізу законопроектів на предмет можливих порушень міжнародних стандартів у сфері захисту майнових прав фізичних і юридичних осіб від необґрунтованих обмежень. Крім того, визначено шляхи удосконалення адміністративно-правового механізму обмеження права власності в період дії воєнного стану.

Серед іншого, дисертантом було удосконалено наукові підходи до визначення: системи ознак, які характеризують сутність та зміст правових обмежень права власності, а також «адміністративно-правових обмежень права власності»; наукові дефініції таких понять, як «адміністративно-правові обмеження права власності», «функції адміністративно-правового механізму обмеження права власності», «принципи адміністративно-правового механізму обмеження права власності», суб'єкти адміністративно-правового механізму обмеження права власності» та інших; класифікацію адміністративно-правових обмежень права власності, які можуть запроваджуватись в період дії воєнного стану тощо.

Подальшого розвитку дістали наукові положення щодо: визначення сутності та змісту такої правової категорії як «право власності» в межах концепцій природного та позитивного права, а також з позицій об'єктивного і суб'єктивного розуміння; гарантій «неприпустимості протиправного обмеження права власності» як однієї із складових принципу непорушності такого права; сутності «адміністративно-правового механізму», його мети, завдань, функцій і принципів функціонування; визначення змісту та основних структурних

елементів «адміністративно-правового механізму», «механізму адміністративно-правового регулювання», «механізму адміністративно-правового забезпечення» та деяких інших правових механізмів, з якими механізм реалізації адміністративно-правових обмежень права власності співвідноситься як ціле та частина або ж перебуває у тісному взаємозв'язку та взаємодії тощо.

Окремої відзнаки заслуговує висновок автора про те, що «правові обмеження права власності» та «обмеження права власності» слід розглядати як тісно взаємопов'язані між собою категорії, що співвідносяться між собою як ціле та частина. Провівши ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз дисертант цілком справедливо доходить висновку, що між «правовими обмеженнями права власності» та «обмеженнями права власності» існує міцний взаємозв'язок: правові обмеження необхідно розглядати як один із основних інструментів, за допомогою якого здійснюється загальне правове регулювання відносин власності, визначається зміст цього права. Що ж стосується обмежень права власності, то, на думку Філоненко О.М., вони активуються у разі виходу особи за межі права власності; встановлюються всередині цих меж і передбачають стиснення, зменшення обсягу або ж вилучення певних правомочностей конкретного власника.

Також цікавим є підхід здобувача до визначення основних критеріїв класифікації принципів функціонування адміністративно-правового механізму обмеження права власності. Так, Філоненко О.М. цілком справедливо наголошує, що наразі система принципів адміністративно-правового механізму обмеження права власності нараховує велику кількість різних за характером і спрямованістю принципів. Для зручності їх наукового аналізу та максимально повної імплементації в адміністративно-правовий механізм обмеження права власності, він пропонує диференціювати їх усі на окремі групи відразу за кількома класифікаційними критеріями: за рівнем правового узагальнення – на загальні, галузеві та спеціальні; за роллю, яку вони відіграють у функціонуванні адміністративно-правового механізму обмеження права власності – на ціннісно-орієнтаційні, організаційно-правові та процесуально-правові; за формою

зовнішнього вираження – на такі, що закріплені в міжнародних нормативно-правових актах, в Конституції України, в законодавчих актах, в підзаконних нормативно-правових актах, в актах реалізації та застосування норм права, а також в актах тлумачення, вироблені судовою практикою.

Перспективними вбачаються також пропозиції Філоненко О.М. щодо удосконалення системи нормативно-правових актів, які регулюють функціонування адміністративно-правового механізму обмеження права власності в період дії режиму військового стану. Зокрема, варто погодитись із висновком автора про те, що незважаючи на всі переваги та позитивні аспекти активізації законотворчої роботи в сфері регулювання адміністративно-правового механізму обмеження права власності під час дії воєнного стану, варто звернути увагу на один його суттєвий недолік, ігнорування необхідності усунення якого може обумовити настання серйозних негативних наслідків уже в найближчій перспективі. Мова йде про відсутність належного правового регулювання відносин власності у післявоєнний період. І хоча на даний час все ще триває фаза активних бойовий дій, її завершення варто очікувати уже в найближчій перспективі. А тому, дисертант цілком влучно зауважує, що уже зараз необхідно активізувати науково-дослідну та законопроектну роботу, спрямовану на вирішення всіх можливих проблемних питань, які будуть впливати на функціонування адміністративно-правового механізму обмеження права власності, а також знижувати його ефективність і соціальну значимість у післявоєнний період.

В роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації як теоретичного характеру, так і пов'язанні з ними рекомендації щодо практичного застосування, що свідчить про цілісність, завершеність та значущість новизни отриманих результатів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Філоненка О.М. забезпечується, в першу чергу, вдалим використанням широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, які

корелюються із поставленою метою та завданнями дослідження, а також враховують специфіку його об'єкта та предмета, зокрема таких як: діалектичний метод, методи аналізу та синтезу, системного аналізу, структурно-функціональний, системно-структурний, структурно-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, логіко-семантичний методи, методи класифікації та групування, документального аналізу та контент-аналізу документів, прогнозування та моделювання. Всі ці методи застосовувались комплексно, у взаємозв'язку і взаємозалежності, що дозволило автору сформулювати цілісну методологічну базу, а також дослідити адміністративно-правовий механізм обмеження права власності в єдності його соціального змісту та юридичної форми. Саме завдяки такій широкій методологічній базі, поставленні автором, задля досягнення мети дисертаційного дослідження, завдання виконанні на високому методологічному рівні, що слугує підтвердженням оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Автором проаналізовано та використано у дисертаційному дослідженні ґрунтовні дослідження фахівців з адміністративного права та процесу, публічного управління та адміністрування, філософії, теорії держави і права, конституційного, цивільного, господарського, земельного, кримінального процесуального, міжнародного права та інших галузевих правових наук, в тому числі й зарубіжних дослідників, що дозволило йому максимально широко розглянути сутність і зміст права власності та правову природу його обмежень. З огляду на малодослідженість обраної проблематики, здобувачем також вивчено і критично проаналізовано досягнення і теоретичні напрацювання дослідників із суміжних питань, зокрема тих, у яких аналізується зміст різноманітних правових механізмів, їх структура, завдання, функції та принципи функціонування.

Нормативну та емпіричну базу дослідження склали вітчизняні законодавчі і прийняті на їх виконання підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють окремі аспекти функціонування адміністративно-правового механізму обмеження права власності; міжнародні нормативно-правові акти, у яких

закріплено міжнародні стандарти захисту права власності; рішення КСУ, роз'яснення та узагальнення судової практики як національних судів, так і міжнародних; довідкові видання, статистичні довідки й офіційні звіти, узагальнена практика й аналітичні матеріали тощо, що свідчить про застосування автором системного підходу в дослідженні.

Автор вирішив всі поставлені завдання та досягнув визначеної мети дисертаційного дослідження, яка полягає в тому, щоб на основі наукового аналізу теоретико-методологічних засад функціонування адміністративно-правового механізму обмеження права власності, чинного міжнародного та національного законодавства та практики їх застосування визначити мету, цільову спрямованість, завдання, принципи, функції, зміст, структурну побудову такого механізму, а також перспективні напрями його розбудови в умовах активізації євроінтеграційних процесів та загострення військово-політичної ситуації в Україні.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Сформульовані дисертантом висновки й пропозиції вже впроваджено та використовуються у практичній діяльності, освітньому процесі та науково-дослідній діяльності, про що свідчать акти впровадження, які є додатками до дисертаційної роботи.

Теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, запропоновані Філоненко О.М., є достатньо обґрунтованими і виваженими, а тому можуть використовуватись у нормотворчій діяльності, в подальших наукових пошуках, освітньому процесі у вищих навчальних закладах, а також при підготовці наукових публікацій та монографічних досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання відносин власності загалом, та підстав і порядку застосування адміністративно-правових обмежень права власності зокрема.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Філоненка О.М. має чітку структуру, визначену вимогами, що викладені у відповідних нормативних актах і рекомендаціях МОН.

Структура дисертації є логічною, відповідає меті і завданням дисертаційного дослідження, що забезпечує її цілісність. Вона складається із вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність. Визначено мету, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження та поставлено наукові завдання. Зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Охарактеризовано методи дослідження з зазначення підрозділів, в яких автор їх використовував. Окреслено наукову новизну отриманих результатів, що зумовлена характером обраної теми та підходом до її дослідження, практичне значення отриманих результатів та викладено дані щодо проходження основними теоретичними положеннями та практичними результатами апробації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження адміністративно-правових обмежень права власності в Україні» дисертантом розкрито правову природу адміністративно-правових обмежень як складової принципу непорушності права власності; визначено сутність та характерні риси адміністративно-правових обмежень права власності, а також проведено їх відмежування від суміжних правових категорій; сформульовано авторську дефініцію поняття «адміністративно-правових обмежень права власності», а також визначено їх ознаки, мету та цільову спрямованість; розроблено розгалужену класифікацію адміністративно-правових обмежень права власності за різноманітними критеріями. У другому розділі «Зміст адміністративно-правового механізму обмеження права власності в Україні» дисертантом визначено ознаки, мету, та завдання адміністративно-правового механізму обмеження права власності в Україні; проаналізовано систему функцій адміністративно-правового механізму обмеження права власності, а також принципів його функціонування; обґрунтовано авторський погляд на структуру адміністративно-правового механізму обмеження права власності в Україні, проаналізовано зміст його основних структурних елементів. У третьому розділі «Перспективи розбудови адміністративно-правового механізму обмеження

права власності в Україні» окреслено вплив міжнародно-правових норм на розвиток вітчизняного адміністративно-правового механізму обмеження права власності; розкрито особливості реалізації адміністративно-правового механізму обмеження права власності в період воєнного стану.

В підсумку кожного розділу та всієї дисертаційної роботи, дисертант наводить висновки, які відповідають змісту проведеного наукового пошуку кожного розділу та дослідження загалом, які свідчать про пропорційне виконання поставлених наукових завдань та як результат – досягнення автором поставленої мети дослідження. При цьому сформульовані висновки та пропозиції обґрунтовані на основі особистих досліджень автора та з позиції практичного досвіду, є достатньо аргументовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

При змістовному аналізі представленої роботи звертає на себе увагу той факт, що автор проаналізував значну кількість літературних джерел вітчизняної та зарубіжної літератури (288 найменувань), що дозволило йому представити методологічно правильно оформлений огляд джерельної бази.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи отриманні Філоненко О.М. результати здійсненого ним дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну цінність, необхідно звернути увагу на деякі положення і висновки, які носять дискусійний характер і потребують додаткового уточнення:

По-перше, не можна в повній мірі погодитись із пропозицією дисертанта щодо відокремленого розгляду «мети» та «цілей» адміністративно-правових обмежень права власності (підрозділ 1.3). Оскільки більшістю тлумачних словників вказані поняття вживаються як тотожні та взаємозамінні, дисертанту варто було б навести додаткові аргументи, які підтверджують доцільність і практичну необхідність у такому розмежуванні.

По-друге, деякі зауваження викликає структура і зміст першого розділу дисертаційного дослідження, у якому дисертант занадто багато уваги присвячує аналізу правової природи адміністративно-правових обмежень як складової

принципу непорушності права власності (підрозділ 1.1), а також відмежуванню таких обмежень від інших суміжних правових категорій (підрозділ 1.2). Більшість порушених дисертантом у зазначених підрозділах питань неодноразово і досить детально було досліджено фахівцями у галузі цивільного права, а тому їх значення для розвитку адміністративної науки видається дещо сумнівним.

По-третє, не помилковою, однак такою, що не відповідає традиційним уявленням про зміст адміністративно-правового механізму є пропозиція дисертанта щодо виокремлення в структурі адміністративно-правового механізму обмеження права власності забезпечувального блоку (підрозділ 2.3), оскільки елементи, які пропонується включити до цього блоку, виконують лише допоміжну, факультативну роль і не приймають безпосередньої участі у досягненні основної мети означеного механізму.

По-четверте, з огляду на предмет дисертаційного дослідження, автору варто було б присвятити окремий підрозділ роботи розкриттю адміністративно-правового регулювання функціонування механізму обмеження права власності, у якому детально проаналізувати нормативно-правові акти, що визначають підстави і порядок застосування адміністративно-правових обмежень права власності.

По-п'яте, недостатньо репрезентативною видається емпірична база дослідження. Висновки, узагальнення та рекомендації автора мали б більшу ступінь обґрунтованості, якби були підкріплені результатами проведеного анкетування, або ж спирались на відповідні статистичні дані.

Водночас, слід підкреслити, що висловлені зауваження та рекомендації носять дискусійний характер і не знижують загалом позитивну оцінку та високий науковий рівень дисертаційної роботи Філоненка О.М., яка є цікавою, корисною, самостійною, завершеною науковою працею.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Зміст дисертаційного дослідження висвітлено досить повно, виклад запропонованих у праці положень базується на ґрунтовному опрацюванні

наукових джерел суміжних чи дотичних до проблематики дисертаційного дослідження. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повною мірою відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог. Аналіз дисертаційної роботи та автореферату Філоненка О.М. дає підстави дійти висновку про те, що це завершена самостійно виконана кваліфікована наукова праця, у якій вирішено конкретне наукове завдання, та яка має істотне значення для подальшого розвитку науки адміністративного права.

Підсумовуючи, слід зазначити, що дисертація з теми: «Адміністративно-правовий механізм обмеження права власності в Україні» відповідає вимогам п.п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Філоненко Олексій Михайлович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри
поліцейської діяльності
та публічного адміністрування
факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Олена ДЖАФАРОВА